

doi:10.5559/di.24.2.01

EKONOMSKI ASPEKTI INDUSTRIJE POROKA U HRVATSKOJ

Željko LOVRINČEVIĆ, Davor MIKULIĆ
Ekonomski institut, Zagreb

Ante ORLOVIĆ
Visoka policijska škola, Zagreb

UDK: 338.4:178(497.5)"2008/2013"
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 2. 2. 2015.

Temeljni cilj ovog rada jest analiza kretanja tzv. *industrije poroka* (eng. *sin industry*) u Hrvatskoj u recesijskom razdoblju od 2008. do 2013. godine. Industrija poroka u Hrvatskoj pokazuje otpornost na recesiju, odnosno njezin se udio u gospodarstvu ne smanjuje nego povećava i u krizi. Udio bruto dodane vrijednosti industrije poroka u bruto domaćem proizvodu (BDP) Hrvatske iznosi 2,17%, odnosno 6,2 milijardi kuna. Najvažnija je proizvodnja i distribucija alkoholnih pića, potom slijede proizvodnja i distribucija proizvoda od duhana, odnosno djelatnost kockanja i klađenja. Manje važne, jer je uglavnom riječ o nelegalnim aktivnostima, jesu prostitucija i proizvodnja i distribucija droga. Industrija poroka dijeli se na tzv. ilegalnu i legalnu. Sama ilegalna ekonomija čini 0,84% bruto dodane vrijednosti gospodarstva, odnosno 3,3 milijardi kuna. Istodobno industrija poroka, uključujući legalnu i nelegalnu komponentu, zapošljava 22,5 tisuća ljudi i, za razliku od ukupne zaposlenosti u Hrvatskoj koja pada, u industriji poroka zaposlenost je i u recesiji porasla čak za 15,6%.

Ključne riječi: industrija poroka, ilegalna ekonomija, Hrvatska

✉ Željko Lovrinčević, Ekonomski institut,
Trg J. F. Kennedyja 7, 10 000 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: zlovrincevic@eizg.hr

UVOD

175

Industrija proizvodnje i distribucije duhana, cigareta i alkohola u literaturi koja proučava njezine izražene ekonomske i sociološke aspekte (Rivera i Reyes, 2012) najčešće se svrstava u kategoriju "Sin Industries".¹ U ovu kategoriju svrstava se i

industrija proizvodnje i distribucije droga (Buddenberg i Byrd, 2007; Thoumi, 2002; Singer, 2008; Sakoman, 2008) te *industrija seksa* (Ahlburg i Jensen, 1998). Članak analizira ekonomske aspekte djelatnosti koje se skupno zovu industrija poroka u Hrvatskoj.

Predmet istraživanja članka nisu sociološki ili moralni aspekti uporabe dobara navedenih djelatnosti nego ekonomski aspekt, odnosno doprinos poroka (engl. *sin industry*) hrvatskom gospodarstvu. Porok se definira kao namjerno kršenje određenih vjerskih ili moralnih načela. Obuhvat takvih aktivnosti razlikuje se ovisno o tradicionalnim, moralnim ili vjerskim vrijednostima pojedinih zajednica. Cilj rada nije propitkivanje obilježja poroka sa sociološkoga, kulturološkoga ili vjerskoga stajališta nego kvantificiranje doprinosa takvih djelatnosti bruto dodanoj vrijednosti (BDV), zaposlenosti i poreznim prihodima u Hrvatskoj.

Motiv za izradbu rada jest činjenica da u domaćoj literaturi problem gospodarskoga značaja industrije poroka nije dovoljno istražen. U teorijskom smislu, nastoje se konceptijski razgraničiti definicijska obilježja formalnoga i neslužbenoga gospodarstva industrije poroka. Službeno objavljeni bruto domaći proizvod (BDP) u makroekonomskim istraživanjima najčešće se rabi kao temeljni indikator razine razvitka i blagostanja stanovništva. U dijelu rada koji prikazuje koncepte prikazano je kako je u slučaju pojedinih aktivnosti, a koje su prema međunarodnim standardima uključene u granicu proizvodnje i zabilježene su u službenom BDP-u, zbog njihovih obilježja upitan njihov pozitivan doprinos ukupnom blagostanju pojedinca i društva.

U empirijskom smislu, motivacija rada jest nedostatak podataka o značenju industrije poroka za hrvatsko gospodarstvo. Procjene u ovom radu temelje se na sekundarnim izvorima podataka te pretpostavkama autora, koje su potrebne da bi se takvi podaci transformirali u bruto dodanu vrijednost. Vrijednosti mogu poslužiti kao osnovica za sljedeća istraživanja:

- usporedba troškova zdravstvenoga sustava povezanih s konzumacijom dobara svrstanih u industriju poroka (konzumacija alkohola, droga i duhanskih proizvoda) s poreznim prihodima takvih aktivnosti
- procjena potencijalnih učinaka legalizacije dijela nelegalnih aktivnosti na proračunske prihode i troškove
- empirijska kvantifikacija veličine industrije poroka u Hrvatskoj kao uvjet za istraživanje uzroka i posljedica na cjelokupno gospodarstvo

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 24 (2015), BR. 2,
STR. 175-196

LOVRINČEVIĆ, Ž.,
MIKULIĆ, D., ORLOVIĆ, A.:
EKONOMSKI ASPEKTI...

- mogućnost komparativnih analiza s drugim zemljama koje imaju procjenu značenja industrije poroka (pregled za pojedine europske zemlje vidjeti u Shapland, J. i Ponsaers, P. ur., 2009).

Rad analizira otpornost ovih industrija na recesiju, odnosno njihovu cikličnost. U skladu s dosadašnjim istraživanjima, potražnja za pojedinim dobrima svrstanim u kategoriju industrije poroka u velikoj je mjeri neelastična (pregled empirijskih istraživanja i elastičnosti pojedinih kategorija ove skupine i učinak na sustav zdravstva dan je u Nghiem, Wilson, Genç i Blakely, 2013).

U uvodu je definiran predmet istraživanja, slijedi poglavlje s objašnjenjem koncepata i obrazloženjem povezanosti industrije poroka i ekonomskoga blagostanja. Treći dio rada daje pregled literature o ekonomskim učincima industrije poroka. Empirijski dio kvantificira doprinos legalne i nelegalne komponente dohotka od industrije poroka. Procijenjeni su BDV, zaposlenost i porezni prihodi. Zadnje poglavlje daje zaključke i preporuke za ekonomsku politiku glede potencijalnih prihoda od dekriminalizacije pojedinih kategorija ilegalnih aktivnosti.

KONCEPTI

BDP nekoga gospodarstva smatra se mjerom blagostanja, pa kritičari uključivanja ovakvih aktivnosti u mjeru proizvodnje tvrde da one zbog štetnih pojava na zdravlje, odnosno zbog moralne upitnosti, ne pridonose povećanju blagostanja i ne bi trebale biti svrstane unutar proizvodne granice. Međutim, prema sadašnjoj metodologiji sustava nacionalnih računa, može se zaključiti da je BDP zbroj transakcija obuhvaćenih proizvodnom granicom prema definicijama međunarodno potvrđenoga sustava nacionalnih računa (European System of National and Regional Accounts, 2010). Iako postoji pozitivna veza toga pokazatelja s blagostanjem stanovnika neke zemlje, u slučaju proizvodnje određenih proizvoda ili usluga nije dokazivo je li riječ o aktivnostima koje povećavaju zadovoljstvo ili blagostanje neke zemlje. BDP kao zbroj bruto dodane vrijednosti aktivnosti unutar proizvodne granice odstupa od ukupne mjere blagostanja iz sljedećih razloga (Lovrinčević, Mikulić i Galić Nagyszombaty, 2013):

- metodološki tretman izdataka za trajna potrošna dobra, izdaci za naoružanje te tretman slobodna vremena
- nejednakost u raspodjeli dohotka negativno utječe na blagostanje zajednice
- tekuće transakcije obuhvaćene BDP-om mogu imati negativne učinke na blagostanje zajednice ako se njima ugrožavaju prirodni resursi

- tekuće transakcije obuhvaćene BDP-om mogu imati negativan učinak na druge osobe, na blagostanje pojedinca i zajednice.

Metodološka podloga i izračun indeksa ekonomskoga blagostanja za Hrvatsku, u kojem se službeni pokazatelj o BDP-u dopunjuje određenim indikatorima vezanima uz učinak tekućih transakcija na okoliš, nejednakost u raspodjeli dohotka te održivost, prikazani su u Lovrinčević i sur. (2013). Naglasak je na kvantifikaciji aktivnosti obuhvaćenih obračunom BDP-a, ali je sigurno postojanje njihovih negativnih eksternalija, odnosno negativni učinak na blagostanje potrošača i društva. U industriju poroka u rad su uvrštene aktivnosti koje nisu u skladu s moralnim svjetonazorima većine populacije: proizvodnja i prodaja alkoholnih pića, duhanskih proizvoda, droga, djelatnosti kockanja i klađenja, prostitucija te krijumčarenje.

Teorijska promišljanja o vezi morala i pojedinih ekonomskih aspekata dana su u Duyne (2015); Kaliterna Lipovčan, Brkljačić i Tadić (2013) na primjeru reprezentativnog uzorka hrvatskih kućanstava utvrđuju postojanje negativne veze između ovisnosti o duhanskim proizvodima i subjektivnog osjećaja zadovoljstva kvalitetom života. U slučaju alkohola, povremena konzumacija pridonosi subjektivnom osjećaju povećanja kvalitete života, ali se s povećanjem stupnja upotrebe alkohola kvaliteta života smanjuje. Povezanost neformalne ekonomije s organiziranim kriminalom za skupinu europskih zemalja prikazana je u knjizi Shapland, J. i Ponsaers, P. (urednici, 2009). Dok je negativna veza između ovisnosti o duhanskim proizvodima i kvaliteti života najčešće potvrđena, u slučaju konzumacije alkohola rezultati nisu potpuno jednoznačni za razne zemlje (Cummins i ostali, 2008). Rad kvantificira značenje industrije poroka za Hrvatsku bez pretenzija za donošenje stavova o učincima na kvalitetu života.

Industrija poroka sadrži legalan i nelegalan dio. Nelegalno gospodarstvo obuhvaća dohodak stvoren obavljanjem aktivnosti kojima se krše pravne norme vezane uz legalnost procesa proizvodnje ili razmjene. Sudionici u nelegalnom gospodarstvu bave se pravno nedopuštenim aktivnostima proizvodnje ili distribucije zabranjenih dobara ili usluga (Feige, 1990; Schneider i Enste, 2013). Prema ovoj definiciji, od navedenih aktivnosti – skupina nelegalnih aktivnosti u Hrvatskoj obuhvaća prostituciju, proizvodnju i distribuciju droga te krijumčarenje i šverc, dok ostale kategorije obuhvaćaju legalne aktivnosti. Valja napomenuti da zbog različitih propisa u pojedinim zemljama nelegalno gospodarstvo ne obuhvaća iste aktivnosti u različitim državama. Sustav nacionalnih računa SNA razlikuje 2008. tri vrste nelegalne proizvodnje:

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 24 (2015), BR. 2,
STR. 175-196

LOVRINČEVIĆ, Ž.,
MIKULIĆ, D., ORLOVIĆ, A.:
EKONOMSKI ASPEKTI...

- a) proizvodnju dobara ili usluga kojih je prodaja, distribucija ili posjedovanje zabranjeno zakonom
- b) proizvodne aktivnosti koje su po svojoj naravi legalne, ali koje postaju nelegalne ako ih izvodi neovlaštena osoba (primjerice zdravstvene usluge pružene od neovlaštene osobe)
- c) proizvodne aktivnosti koje su legalne, ali se zbog poretne evazije i neučinkovita pravnog sustava izbjegava plaćanje poreznih obveza, prema pravilima sustava nacionalnih računa trebaju također biti uključene u službeni BDP.

Castells i Portes (1989) te Schneider i Enste (2013) zaključuju da formalno gospodarstvo obuhvaća slučajeve u kojima nema zakonske zapreke za proces proizvodnje, odnosno distribucije određenoga proizvoda. Ako je finalni proizvod legalan, ali se procesom proizvodnje ili distribucije krši neki propis, tada se takva aktivnost naziva neformalnom. Kad finalni proizvod nije dopušten, riječ je o nelegalnim aktivnostima.

PREGLED LITERATURE

Društvene su norme važne u objašnjavanju ponašanja ekonomskih subjekata, pa njihovo značenje nadilazi ostale ekonomske varijable, poput potencijalne dobiti. Romer (1984) utvrđuje uvjete u kojima pojedinac u parametre koji određuju njegovo ponašanje uvodi i gubitak reputacije zbog kršenja društvenih normi kao jednu od varijabli. Sa stajališta ekonomske jedinice, pridržavanje društvenih normi može se smatrati ekonomskim troškom. U slučaju industrije poroka negativno utječe na potražnju činjenica da društvo upotrebi određenih proizvoda ili usluga daje negativnu konotaciju zbog neusklađenosti s moralnim ili vjerskim svjetonazorom.

Uključivanje u industriju poroka uvijek treba polaziti od individualnih preferencija, odnosno izbora potrošača (Cameron, 2002). Autor tvrdi da je kod konzumacija pojedinih dobara riječ o tome da potrošač donosi odluku koja se ne mora temeljiti na racionalnom izboru, kao što smatraju ekonomisti, nego na potrebi potrošača. Industrija poroka svrstava se u skupinu ograničene konkurencije, odnosno monopolistička tržišta (Fabozzi, Ma i Oliphant, 2008). Djelatnosti industrije poroka visoko su regulirane glede nadzora proizvodnoga procesa, zabrana i visokoga poreznog opterećenja, a važno je i ograničenje ulaska na tržište. Visoki troškovi daju prostor za pojavu ilegalne konkurencije, koja nudi dobra po nižim cijenama.

U proizvodnji duhana, alkoholnih proizvoda, usluga kladionica, proizvodnje i trgovine na veliko drogom najčešće postoje oligopoli, dok je više manjih poduzetnika prisutno u slučaju prostitucije ili distribucije droge na malo. Investitori ne zaziru od takvih djelatnosti, štoviše, dionice takvih poduzeća ostvaruju na tržištu bolje rezultate od ostalih dionica. Istodobno zaposlenici, odnosno menadžeri u takvim poduzećima, traže za svoj rad veće premije rizika zbog postojanja određene društvene stigme i opasnosti od tužbi potrošača zbog oštećena zdravlja (Novak i Bilinski, 2014).

Kontrole i visoko porezno opterećenje u slučaju proizvodnje i distribucije alkohola i duhanskih proizvoda opravdani su postojanjem neizravnih društvenih troškova (Haavio i Kotakorpi, 2010). Individualna korist sastoji se od osjećaja zadovoljstva zbog konzumacije, dok su individualni troškovi vezani uz manju razinu kvalitete života, potencijalne bolesti, izdatke za liječenje i troškove osiguranja. Mogući su društveni troškovi visoki. Konzumacija ovakvih proizvoda negativno utječe na zdravstveno stanje, povećanje smrtnosti i gubitak "radnih godina", smanjuje učinkovitost zaposlenika i stvara troškove pravosuđa. Obuhvatan pregled proračunskih troškova povezanih s programima suzbijanja upotrebe narkotika u Hrvatskoj dan je u Švaljek i Budak (2014). One zaključuju da oni iznose oko 0,2% BDP-a. Istraživanja na mikro-razini o načinu nagrađivanja menadžera u industriji poroka, odnosno performansama dionica takvih poduzeća zbog karaktera djelatnosti u Hrvatskoj, ne postoje.

Lovrinčević, Mikulić i Galić Nagyszombaty (2011) procjenjuju veličinu ukupne neslužbene ekonomije u Hrvatskoj, međutim ona uključuje sve djelatnosti, a ne samo tzv. industriju poroka. Procijenjena razina neslužbenoga gospodarstva u Hrvatskoj od 30% prema MIMIC metodi (Schneider i Enste, 2013) znatno je veća nego u razvijenijim zemljama EU-a, gdje je procijenjena na prosječno 17%. Niža razina neslužbenoga gospodarstva za Hrvatsku (od 14,9 do 18,2% u 2004.) procijenjena je pristupom radne snage (Nastav i Bojnec, 2007). Naglasak je ovoga članka na kvantifikaciji stvorene bruto dodane vrijednosti u industriji poroka, što ne uključuje poreznu evaziju. Primarni razlog neuključivanja porezne evazije jest činjenica da je riječ o preraspodjeli kojom poduzetnik zadržava dio dohotka koji bi trebao uplatiti u proračun, a ne stvaranju dohotka. Visoka razina neslužbenoga gospodarstva te visoka razina tolerancije prema poreznoj evaziji u Hrvatskoj (Bejaković, 2009) dodatni su argumenti za uključivanje samo ilegalnih aktivnosti, a ne ukupnoga neslužbenog gospodarstva u industriju poroka.

KVANTIFIKACIJA EKONOMSKOG DOPRINOSA LEGALNOGA DIJELA INDUSTRIJE POROKA U HRVATSKOJ

Izvori podataka i metodologija

Kvantifikacija ekonomskih učinaka industrije poroka u Hrvatskoj temelji se na sistematizaciji i objedinjavanju dostupnih sekundarnih izvora. Podaci su uzeti iz službenih istraživanja Državnoga zavoda za statistiku i Ministarstva financija RH. Osnovni izvor predstavljaju publikacije vezane uz područje nacionalnih računa, strukturnih poslovnih statistika, zaposlenosti, odnosno podaci Ministarstva financija o prihodima i rashodima državnoga proračuna. Pokazatelji o BDV-u i zaposlenosti temelje se na službenim statističkim podacima za sljedeće djelatnosti Nacionalne klasifikacije djelatnosti (NKD 2007):²

- C1101 Destiliranje, pročišćavanje i miješanje alkoholnih pića
- C1102 Proizvodnja vina od grožđa
- C1103 Proizvodnja jabukovače i ostalih voćnih vina
- C1104 Proizvodnja ostalih nedestiliranih fermentiranih pića
- C1105 Proizvodnja piva
- G4617 Posredovanje u trgovini hranom, pićima i duhanom
- G4634 Trgovina na veliko pićima
- G4635 Trgovina na veliko duhanskim proizvodima
- G4725 Trgovina na malo pićima u specijaliziranim prodavaonicama
- G4726 Trgovina na malo duhanskim proizvodima u specijaliziranim prodavaonicama
- C12 Proizvodnja duhanskih proizvoda
- R92 Djelatnosti kockanja i kladjenja.

Podaci za Hrvatsku, kao i za ostale zemlje članice EU-a s područja nacionalnih računa, raspoloživi su i preuzeti iz baze podataka Eurostata: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/data/database. Podaci s područja strukturne poslovne statistike (SPS) opisuju strukturu, izvođenje i učinak gospodarskih djelatnosti, prihode, rashode, zaposlenost i određene dodatne varijable. Podaci za izračun SPS-a temelje se na raznim administrativnim i statističkim izvorima, a osnovni izvor podataka jest Godišnji financijski izvještaj poduzetnika (obrazac GFI-POD).

Podaci o prihodima i rashodima sektora države preuzeti su iz izvješća Ministarstva financija <http://www.mfin.hr/hr/statistika-i-izvjesca>. U slučaju raspodjele poreza na dohodak i doprinosa za socijalno osiguranje barata se podatkom o prosječnom iznosu takvih davanja po zaposleniku i broju zaposle-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 24 (2015), BR. 2,
STR. 175-196

LOVRINČEVIĆ, Ž.,
MIKULIĆ, D., ORLOVIĆ, A.:
EKONOMSKI ASPEKTI...

nih u industriji poroka, a porez na dodanu vrijednost koji se odnosi na industriju poroka procijenjen je na temelju osnovice (BDV uvećan za trošarine) i opće stope PDV-a u odgovarajućim razdobljima.

Metodologija kvantifikacije industrije poroka sastoji se u objedinjavanju službeno dostupnih podataka iz raznih sekundarnih izvora. Skup podataka s područja nacionalnih računa treba dopuniti podacima SPS-a koji su dostupni na nižoj razini agregiranosti. Nacionalni računi zahtijevaju prilagodbu pojedinih kategorija iz poslovnog računovodstva kako bi se dobili pokazatelji definirani međunarodnim standardima (detaljnije vidjeti u ESA 2010). Kombinacijom ovih dvaju izvora i upotrebom strukturnih SPS pokazatelja procijenjene su vrijednosti pojedinih djelatnosti industrije poroka.³

REZULTATI: EKONOMSKO ZNAČENJE LEGALNOGA DIJELA INDUSTRIJE POROKA U HRVATSKOJ U TERMINIMA BRUTO DODANE VRIJEDNOSTI, ZAPOSLENOSTI I POREZNIH PRIHODA

Legalni dio industrije poroka u Hrvatskoj ostvario je u 2012. godini BDV u iznosu oko 4 milijarde kuna, odnosno 1,4% ukupnoga nacionalnog BDV-a. Najvažnije kategorije jesu djelatnost kockanja i proizvodnja pića.

	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	Indeks 2012./2008.
Proizvodnja pića (osim osvježavajućih napitaka)	1 030 994	1 198 016	1 244 137	1 284 434	1 194 262	115,8
Proizvodnja duhanskih proizvoda	1 084 803	795 395	704 834	669 234	630 163	58,1
Trgovina alkoholom, pićima i duhanom	744 214	508 917	355 197	541 019	873 089	117,3
Djelatnosti kockanja i klađenja	1 306 202	1 155 142	1 073 379	1 275 247	1 298 201	99,4
<i>Ukupno</i>	<i>4 166 213</i>	<i>3 657 471</i>	<i>3 377 546</i>	<i>3 769 934</i>	<i>3 995 715</i>	<i>95,9</i>
BDV Hrvatska, u mil. kn	296 865	285 646	280 465	285 707	280 305	94,4
Udio industrije poroka u ukupnom BDV-u Hrvatske	1,40	1,28	1,20	1,32	1,43	

Izvor: DZS i Eurostat.

TABLICA 1
Bruto dodana
vrijednost industrije
poroka u Hrvatskoj od
2008. do 2012., u tis.
kn

Udio industrije poroka porastao je u recesiji. Sve djelatnosti industrije poroka bilježe bolja kretanja nego ukupan BDV, osim proizvodnje duhanskih proizvoda. Proizvodnja i trgovina alkoholnim pićima bilježi znatan porast bruto dodane vrijednosti i pokazuje se kao djelatnost koja je izrazito otporna na recesijska kretanja. BDV u djelatnosti proizvodnje duhanskih proizvoda osjetno pada, što je posljedica ujednačavanja trošarina na domaće i uvozne duhanske proizvode, jer se povećava udio uvoza duhanskih proizvoda. BDV djelatnosti kockanja i klađenja bio je 2012. godine na istoj razini kao i u 2008. godini, a nakon osjetnoga pada u 2009. godini može se uočiti porast ove aktivnosti zbog otpornosti na recesiju.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 24 (2015), BR. 2,
STR. 175-196

LOVRINČEVIĆ, Ž.,
MIKULIĆ, D., ORLOVIĆ, A.:
EKONOMSKI ASPEKTI...

● **TABLICA 2**
Broj zaposlenih u
industriji poroka u
Hrvatskoj od 2008.
do 2012.

U industriji poroka u 2012. godini bilo je zaposleno 22,5 tisuća osoba, od čega se gotovo 50% zaposlenih odnosi na djelatnost trgovine alkoholom, pićima i duhanom. Za razliku od pada broja zaposlenih u ukupnom gospodarstvu za 150 000 zaposlenika, u industriji poroka zaposlenost je 2012. godine bila veća za 15,6% u odnosu na 2008. godinu, a porast se primarno odnosi na proizvodnju i trgovinu alkoholnim pićima. Broj zaposlenih u nelegalnom dijelu, uključujući i godišnje promjene, ne može se preciznije kvantificirati iz dostupnih statističkih izvora, a pretpostavka je da je broj osoba u ilegalnom dijelu industrije poroka blago u porastu kao i procijenjeni dohodak, a što je obrađeno u sljedećem poglavlju.

	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	Indeks 2012./2008.
Proizvodnja pića (osim osvježavajućih napitaka)	5534	5810	6191	5946	5672	102,5
Proizvodnja duhanskih proizvoda	809	718	711	683	694	85,8
Trgovina alkoholom, pićima i duhanom	6957	6877	6661	6125	10 367	149,0
Djelatnosti kockanja i klađenja	6130	6715	5884	5741	5733	93,5
<i>Ukupno</i>	<i>19 430</i>	<i>20 120</i>	<i>19 447</i>	<i>18 495</i>	<i>22 466</i>	<i>115,6</i>
Zaposlenost u Hrvatskoj, u tisućama	1555	1499	1432	1411	1395	89,7
Udio zaposlenosti u industriji poroka u ukupnoj zaposlenosti Hrvatske u %	1,25	1,34	1,36	1,31	1,61	

Izvor: DZS i Eurostat.

Prema podacima Ministarstva financija o trošarinama na alkohol, pivo i duhan te procjenama autora koje se temelje na metodologiji opisanoj u prethodnom poglavlju, ukupni porezi i doprinosi vezani uz proizvode u skupini industrije poroka u 2013. godini iznosili su 7,8 milijardi kuna, odnosno imali su udio od 7,3% u ukupnim prihodima državnoga proračuna. Udio u prihodima proračuna znatno nadilazi udjele ovih djelatnosti u terminima BDV-a i zaposlenosti. Riječ je o proizvodima koji su snažno oporezivani zbog negativnih eksternalija. Regulatora EU-a zahtijeva da duhanske trošarine iznose minimalno 57% maloprodajne cijene (Council Directive 2011/64/EU pdf of 21 June 2011 on the structure and rates of excise duty applied to manufactured tobacco (codification)). Uz dodatnu naplatu PDV-a, ukupni porezi na duhan čine ponekad i više od 80% maloprodajne cijene.

Usklađivanjem sa zakonodavstvom EU-a povećano je porezno opterećenje ovih proizvoda u Hrvatskoj. Udio u ukupnim prihodima državnoga proračuna u analiziranom razdoblju porastao je za oko 1 postotni bod. Tome treba pridodati utjecaj recesije, jer su u procesu fiskalne prilagodbe u gotovo svim zemljama povećani prihodi od trošarina zbog njihove neelastičnosti. Više od 50% ukupnih poreza naplaćenih u industriji poroka odnosi se na trošarine na duhanske proizvode, iza čega slijedi PDV te porezi od igara na sreću.

➔ TABLICA 3
Ukupni prihodi
proračuna vezani uz
oporezivanje industrije
poroka, u mil. kn

	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	Indeks 2013./ 2008.
Trošarine na alkohol	219	190	207	172	191	172	78,8
Trošarine na pivo	717	681	655	654	631	607	84,5
Trošarine na duhanske prerađevine	3084	3074	3293	3473	3915	3617	117,3
Porezi od igara na sreću	589	533	672	666	706	770	130,8
Doprinosi i porezi na dohodak	530	556	542	523	630	618	116,7
PDV	1801	1748	1733	1856	2177	2092	116,2
Ukupno porezi i doprinosi industrija poroka	6940	6781	7102	7345	8250	7876	113,5
Udio u ukupnim prihodima državnog proračuna	6	6,2	6,6	6,9	7,5	7,3	121

Izvor: Ministarstvo financija.

PROCJENA VRIJEDNOSTI POTROŠNJE I BRUTO DODANE VRIJEDNOSTI INDUSTRIJE POROKA OSTVARENE U ILEGALNIM AKTIVNOSTIMA U HRVATSKOJ

U prethodnom poglavlju prikazano je bilo značenje legalnoga dijela industrije poroka. Osim na potrošnju legalnih dobara, hrvatski građani troše i na ilegalna dobra. Ilegalna dobra mogu se podijeliti na: *apsolutno ilegalna dobra* (droga, prostitucija) te *relativno ilegalna dobra* (duhan, cigarete, alkohol). Kriteriji diferencijacije proizlaze iz legislativom determinirane (i)legalnosti proizvodnje, distribucije i konzumacije svake od navedenih vrsta ilegalnih dobara. Zajednička karakteristika navedenih dobara jest da pripadaju porocima – pružaju zadovoljstvo, štetna su i stvaraju ovisnost. Legalni ponuđači pokrivaju najveći dio tržišta relativno ilegalnih dobara, dok preostali dio toga tržišta opslužuju ilegalni ponuđači, kojima u cijelosti pripada tržište apsolutno ilegalnih dobara.

Procjena vrijednosti potrošnje ilegalnih dobara napravljena je inverzivnim pristupom – procjenom prihoda ostvarenoga kriminalnim aktivnostima distribucije ilegalnih dobara. Procjena naznačenih prihoda odnosi se na razdoblje od 2008. do 2013. Treba istaknuti da se metodologija procjene vrijednosti ilegalnih aktivnosti temelji na aproksimacijama i procjenama određenih ključnih parametara. Ilegalne aktivnosti po prirodi stvari ne mogu se egzaktno kvantificirati matematičko-statističkom metodologijom, koja se uobičajeno primjenjuje u makroekonomskim analizama. Stoga "procjene autora" primarno proizlaze iz statističkih podataka s područja kriminaliteta kao i iz neformalnih stručnih mišljenja eksperata koji se profesionalno bave pojedinim područjima ove problematike.

Droga

Zakon o suzbijanju zlouporabe droga⁴ sadržava tehničku, blanketnu, definiciju droge – *droga jest svaka tvar prirodnoga ili umjetnoga podrijetla, uključivoši i psihotropne tvari, uvrštene u popis droga i psihotropnih tvari*. Ministar nadležan za zdravstvo donosi popis čiji je sadržaj taksativan i detaljan te se periodično ažurira u skladu s pojavom novih droga na tržištu.⁵ Glavni problemi vezani uz droge jesu: *ovisnost o drogama, zlouporaba droga i kriminal vezan uz zlouporabu droga*. Napori društva u rješavanju ovih problema očituju se kroz *represivne i preventivne* aktivnosti. Represija je orijentirana na smanjivanje ponude droge na crnom tržištu, dok je prevencija usmjerena na smanjivanje potražnje za drogom.⁶ Represija je u nadležnosti policije, ali i ostalih represivnih tijela – Državnog odvjetništva i sudova. U Tablici 4 prikazani su podaci o policijskim zaplijenama droga.

● **TABLICA 4**
Zaplijenjene opojne droge u Hrvatskoj (2008.–2013.) – vrsta, količina, jedinična cijena i ukupna vrijednost

Vrsta droga	Jedinica mjere	Prosječna cijena po jedinici mjere (HRK)	Zaplijenjena količina	Ukupna vrijednost (HRK)
Heroin	1 gram	450,00	384 880,78	173 196 353,00
Hašiš	1 gram	55,00	151 407,11	8 327 390,00
Marihuana	1 gram	42,00	3 701 022,30	155 442 937,00
Kokain	1 gram	500,00	69 372,21	34 686 105,00
Amfetamin	1 gram	85,00	83 932,32	7 134 247,00
Heptanon	1 tableta	12,00	27 145,00	325 740,00
Ecstasy	1 tableta	50,00	17 656,58	882 829,00
LSD	1 doza	100,00	2584,50	258 450,00
<i>Ukupno</i>				<i>380 254 051,00</i>

Izvor: MUP RH.⁷

Zaplijenjene količine droge manji su dio ukupnih količina droga koje su na crnom tržištu. Neslužbeno se procjenjuje da zaplijenjene količine čine tek 2% do 8% od ukupnih količina droga.⁸ Uz pretpostavku da je prosječna učinkovitost policijskih zapljena na razini od 5%, tada preostalih 95% droge predstavlja "robu" koja se "uspješno" prodaje na ilegalnom tržištu. U skladu s navedenim, u promatranom razdoblju procijenjeni prihodi ostvareni od ilegalne distribucije droge iznose 7 224 826 969,00 kn ($95\% = 19 \times 5\% = 19 \times 380 254 051,00$), dok prosječni godišnji prihod (potrošnja građana na drogu) u Republici Hrvatskoj iznosi oko 1,2 milijarde kuna (7 224 826 969,00 / 6 god.).

Prostitucija

Prostitucija je ilegalna djelatnost (*zanimanje*) koje se odnosi na seksualno usluživanje klijenata uz dobivanje novca kao materijalne kompenzacije za pruženu uslugu. Pojam "seksualne usluge" (Pavišić, Grozdanić i Veić, 2007, str. 511) obuhvaća sve

● **TABLICA 5**
Procijenjeni prosječni
godišnji prihod od
prostitucije u Hrvatskoj
(2008.–2013.), u
kunama

radnje kojima se zadovoljava spolni nagon, spolni odnošaj, radnje izjednačene sa spolnim odnošajem te bludne radnje. Prema kriteriju spola, dominantna je ženska prostitucija.⁹ Vrste prostitutki, s obzirom na pristup i intenzitet odavanja prostituciji, jesu *profesionalne* i *prigodne* prostitutke.¹⁰ Neslužbeno se procjenjuje da se u Hrvatskoj prostitucijom bavi od 3 do 5 tisuća žena. U Tablici 5 prikazani su procijenjeni podaci o vrstama prostitutki, djelatnosti prostitucije i procijenjenim prihodima.

Vrste/kategorije prostitutki (2008. – 2013.)	A profesionalne	B1 prigodne ("obične")	B2 prigodne ("elitne")
1 Procijenjeni broj prostitutki	1500	2200	300
2 Procijenjeni broj radnih dana godišnje	250	100	100
3 Procijenjeni broj klijenata u danu	4	3	1
4 Procijenjena prosječna cijena po jednoj usluzi	500,00	500,00	3500,00
5 Procijenjeni godišnji prihod od prostitucije (5 = 1x2x3x4)	750 000 000,00	330 000 000,00	105 000 000,00
6 Procijenjeni godišnji prihod od prostitucije – ukupno (6 = 5A+5B1+5B2):	1 185 000 000,00		

Izvor: MUP RH.

U promatranom razdoblju procijenjeni prosječni godišnji prihod od prostitucije (potrošnja građana na komercijalne seksualne usluge) u Hrvatskoj iznosi oko 1,2 milijarde kuna.

Ilegalna distribucija duhana i cigareta

Duhan, prema Zakonu o duhanu,¹¹ jesu listovi kultivirane biljne vrste *Nicotiana tabacum* L. u svim oblicima i stupnjevima uzgoja, obradbe i pakiranja koji ne služe krajnjoj potrošnji. Duhanskim se proizvodima smatraju proizvodi napravljeni od duhana koji su namijenjeni pušenju, žvakanju i šmrkanju. U skladu sa Zakonom o ograničavanju uporabe duhanskih proizvoda¹² – duhanski proizvodi jesu proizvodi koji sadrže duhan, bilo da je genetski modificiran ili ne, a služe pušenju, šmrkanju, sisanju ili žvakanju. U skladu sa Zakonom o trošarinama,¹³ duhanskim prerađevinama smatraju se: cigarete, cigare, cigarilosi i duhan za pušenje (sitno rezani duhan za savijanje cigareta i ostali duhan za pušenje). Protuzakonite aktivnosti u svezi s duhanom i duhanskih proizvodima (cigaretama) jesu uglavnom ilegalan uvoz, trgovina i proizvodnja takve robe.

Neslužbeno se procjenjuje da policija zaplijeni 2% krijumčarenih cigareta. Preostale količine cigareta (98%) kao ilegalna roba "uspješno" se unesu na teritorij Hrvatske i prodaju na crnom tržištu. Procjene zapljena duhana nešto su veće nego u slučaju cigareta i iznose od 2% do 8% (prosječno 6%). Preostale količine duhana (94%) "uspješno" se distribuiraju na crnom tržištu. U Tablicama 6 i 7 prikazani su podaci o oduzetim/evidentiranim količinama cigareta i duhana kao i o proci-

jenjenim prihodima ostvarenim u svezi s naznačenom ilegalnom robom.

➔ **TABLICA 6**
Oduzete/evidentirane količine cigareta u kaznenim djelima – projekcija ostvarenoga ilegalnog prihoda od krijumčarenja i ilegalne trgovine

Razdoblje 2008.–2013.		
1	Oduzeto/evidentirano komada cigareta u kaznenim djelima (+ uvećanje/korekcija podataka) ¹⁴ = 2% crnoga tržišta	82 092 938
2	Procijenjena količina "uspješno" krijumčarenih i prodanih cigareta = 98% crnoga tržišta (2 = 1x49)	4 022 553 962
3	Procijenjeni prihod ostvaren od ilegalnih cigareta – u HRK (3 = 2x0,72 kn) ¹⁵	2 896 238 853,00

Izvor: MUP RH.

➔ **TABLICA 7**
Oduzete/evidentirane količine duhana u kaznenim djelima – projekcija ostvarenoga ilegalnog prihoda od krijumčarenja i ilegalne trgovine

Razdoblje 2008.–2013.		
1	Oduzeto/evidentirano kilograma duhana u kaznenim djelima (+ uvećanje/korekcija podataka) = 6% crnoga tržišta	56 153
2	Procijenjena količina "uspješno" krijumčarenoga i prodanoga duhana = 94% crnoga tržišta (2 = 1x15,7)	881 603
3	Procijenjeni prihod ostvaren od ilegalnoga duhana – u HRK (3 = 2x100 kn)	88 160 270,00

Izvor: MUP RH.

Prosječni godišnji prihod od ilegalnih cigareta (potrošnja građana na ilegalne cigarete) u Hrvatskoj iznosi 483 milijuna kuna, dok prosječni godišnji prihod od ilegalnoga duhana iznosi 15 milijuna kuna. Ukupni godišnji prihodi od obje vrste ilegalnih dobara iznose 500 milijuna kn. Glede podrijetla ilegalnih cigareta (Tablica 8) prikazana je količina oduzeta prema podacima Carinske uprave.

⓪ **TABLICA 8**
Podaci o količinama duhanskih preradevina (broj cigareta) oduzetih od strane carinskih službenika u razdoblju 2008.–2013.

Godina	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Broj oduzetih cigareta						
a) domaća proizvodnja	1 649 360	4 959 640	1 403 660	757 677	835 280	646 610
b) strana proizvodnja	20 619 123	3 586 015	4 423 810	8 529 740	3 245 960	2 799 373
<i>Ukupno</i>	22 268 483	8 545 655	5 827 470	9 287 417	4 081 240	3 445 983

Izvor: Carinska uprava.

Ilegalna distribucija alkohola i alkoholnih pića

U skladu sa Zakonom o trošarinama,¹⁶ alkoholom i alkoholnim pićima smatraju se pivo, vino, ostala pića dobivena vrenjem osim piva i vina, međuproizvodi te etilni alkohol. Pivo je proizvod dobiven alkoholnim vrenjem pivske sladovine upotrebom čistih kultura pivskih kvasaca, a iznimno spontanom vrenjem ili uporabom mješovitih mikrobnih kultura (Pravilnik o pivu).¹⁷ Vino je poljoprivredni prehrambeni proizvod dobiven potpunim ili djelomičnim alkoholnim vrenjem masulja ili mošta, od svježeg i za preradbu u vino pogodnoga grožđa

(Zakon o vinu).¹⁸ Etilni alkohol koji se rabi u proizvodnji jakih alkoholnih pića i svih njihovih sastojaka mora biti poljoprivrednoga podrijetla i imati propisana obilježja (Pravilnik o jakim alkoholnim pićima).¹⁹

Tržište alkoholnih pića u Hrvatskoj može se procjenjivati prema rezultatima znanstveno-istraživačkoga projekta Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar (Glavak Tkalić, Miletić, Maričić i Wertag, 2012) – *Zlouporaba sredstava ovisnosti u općoj populaciji Republike Hrvatske*.²⁰ Ekstrapolacijom podataka dobivenih tim istraživanjem (podaci o količini alkoholnoga pića koje je ispitivana osoba konzumirala u zadnjih tjedan dana) na populaciji od 65 i više godina koja istraživanjem nije obuhvaćena – može se procijeniti veličina ukupnoga tržišta piva, vina i žestokih pića u Hrvatskoj. Dodatni relevantni podaci jesu tržišni udjeli hrvatskih proizvođača iz godišnjih financijskih izvještaja, podaci o proizvodnji i potrošnji DZSRH, Ministarstva poljoprivrede te stručni i znanstveni radovi (primjerice o proizvodnji i potrošnji vina – Grgić, Gugić i Zrakić, 2011).

Procijenjeno ukupno domaće tržište piva na godišnjoj razini sastoji se od legalnoga tržišta s udjelom od 98% ili 3,4 tisuće hektolitara (340 000 000 litara) te od ilegalnoga tržišta s udjelom od 2% ili 70 tisuća hektolitara (7 000 000 litara). Uz procjenu da se 1 litra piva na crnom tržištu, u prosjeku, krajnjim konzumentima kroz trgovačku i ugostiteljsku djelatnost prodaje po 20,00 kn – ukupni prihod od ilegalne distribucije piva na hrvatskom crnom tržištu iznosi 140 milijuna kuna (70 khl x 20,00 kn).

Prosječna godišnja potrošnja vina procjenjuje se na 125 milijuna litara. Neregistrirana potrošnja procjenjuje se u okvirima od 10% procijenjene potrošnje, dakle na 12,5 milijuna litara. Polovica tog iznosa nema komercijalni karakter (potrošnja za vlastite potrebe, darovi), dok druga polovica (6,25 milijuna litara) dolazi na tržište kroz neformalne i netransparentne distribucijske kanale, odnosno prodajna mjesta. U Tablici 9 prikazani su procijenjeni iznosi prodajnih cijena i ostvarenih prihoda od ilegalnoga vina po pojedinim tržišnim segmentima hrvatskoga crnog tržišta.

● **TABLICA 9**
Procijenjeno crno tržište vina u Hrvatskoj – tržišni segmenti, prodajne cijene i ostvareni prihodi godišnje – u HRK od 2008. do 2013.

	Vrste krajnjih kupaca (tržišni segmenti)		
	kupci za vlastite potrebe (izravno od proizvođača)	kupci od trgovaca i prekupaca	kupci u ugostiteljskim objektima
Participacija – u milijunima litara	1,25	1,5	3,5
Prosječna prodajna cijena	17,00	20,00	40,00
Ostvareni prihodi	21 250 000,00	30 000 000,00	140 000 000,00

Ukupno crno tržište (godišnje) 6,25 milijuna litara; ukupno ostvareni prihodi 191 250 000,00

Procijenjeno tržište žestokih alkoholnih pića, domaća potrošnja uvećana za procijenjenu potrošnju turista, iznosi 7,6 milijuna litara. Neregistrirano, odnosno ilegalno, tržište procje-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 24 (2015), BR. 2,
STR. 175-196

LOVRINČEVIĆ, Ž.,
MIKULIĆ, D., ORLOVIĆ, A.:
EKONOMSKI ASPEKTI...

☛ **TABLICA 10**
Zakonom propisana
visina trošarine za
pivo, vino i etilni
alkohol

njuje se na razini od 3% od ukupnoga tržišta – koje se sastoji od 97% legalnoga tržišta (7,576 mil. litara) i od 3% ilegalnoga tržišta (0,24 mil. litara). Procijenjena prosječna cijena litre ilegalnoga alkoholnog pića iznosi 50,00 kuna u trgovini i 250,00 kuna u ugostiteljstvu. Uz procjenu da područje trgovine sudjeluje sa 20% (48 tisuća litara) na crnom tržištu, a ugostiteljstvo sa 80% (192 tisuće litara) – prihodi ostvareni kroz trgovinu iznose 2 400 000,00 kn te kroz ugostiteljstvo 48 000 000,00 kn, odnosno ukupno 50 400 000,00 kn na godinu.

Procijenjeni prosječni godišnji prihod od ilegalnih alkoholnih pića (potrošnja građana na takva pića) ukupno iznosi 380 milijuna kuna (pivo = 140, vino = 191, žestoka pića = 50). Gubici za proračun također nisu zanemarivi s obzirom na trošarine na pivo, vino i etilni alkohol (Tablica 10).

	Vrsta proizvoda		
	Pivo	Vino	Etilni alkohol
Visina trošarine	40,00 kuna za 1% volumnog udjela stvarnog alkohola u 1 hektolitru	0,00 kuna	5300 kuna po hektolitru čistog alkohola

Izvor: Zakon o trošarinama – čl. 60.

☛ **TABLICA 11**
Ukupni procijenjeni
prosječni i ukupni go-
dišnji prihodi (potroš-
nja građana) i bruto
dodana vrijednost od
distribucije ilegalnih
dobara u Hrvatskoj od
2008. do 2013. (u
milijunima kuna)

Zaključno, u Tablici 11 prikazani su ukupni procijenjeni prosječni godišnji prihodi (potrošnja građana) od sve četiri vrste ilegalnih dobara od 2008. do 2013. u Hrvatskoj. U skladu s procjenama nabavne vrijednosti krijumčarenih dobara, kao i procijenjenoj intermedijarnoj potrošnji, iskazan je BDV ilegalnih aktivnosti. Procjene strukture troškova ilegalnih aktivnosti detaljnije su opisane u studiji Ekonomskog instituta, Zagreb (2014).

	Droga	Prostitucija	Duhan i cigarete	Alkoholna pića	Ukupno
Ukupni prihodi	1204,1	1185,0	497,4	380,0	3266,5
Intermedijarna potrošnja i troškovi nabave	278,9	274,5	200,0	103,0	856,3
Bruto dodana vrijednost	925,3	910,5	297,4	277,0	2410,2
Udio BDV-a ilegalnih aktivnosti u BDV-u RH	0,32	0,32	0,10	0,10	0,84

Procijenjeni ukupni godišnji prihod od distribucije ilegalnih dobara u Hrvatskoj iznosi 3,3 milijarde kuna. Potrošnja hrvatskih građana čini 95% (3,135 mlrd kn), a potrošnja stranaca (uglavnom turista) 5% (0,165 mlrd kn). Glede BDV-a, dohodak od ilegalnih aktivnosti, koje u ovom radu obuhvaćaju navedene aktivnosti distribucije droga, prostituciju te krijumčarenje duhanskih proizvoda i alkoholnih pića, prosječno je godišnje iznosio 2,4 milijarde kuna, odnosno 0,84% ukupnoga BDV-a u Hrvatskoj.

● **TABLICA 12**
Ukupni BDV ostvaren
u industriji poroka u
Hrvatskoj, prosječna
godišnja vrijednost od
2008. do 2013., u
mil. kn

Ukupni BDV industrije poroka u Hrvatskoj, uzevši u obzir legalne i nelegalne aktivnosti, prosječno je godišnje u proteklom razdoblju iznosio oko 6,2 milijarde kuna, odnosno oko 2,2% BDV-a ukupnoga hrvatskog gospodarstva (Tablica 12). Glavni udio odnosi se na proizvodnju i distribuciju alkoholnih pića te duhanskih proizvoda. U ovim kategorijama većina se aktivnosti odvija unutar legalnoga gospodarstva, iako ni ilegalna sastavnica nije zanemariva. U djelatnostima kockanja i klađenja pretpostavljeno je da nema nelegalnih aktivnosti u znatnijem opsegu, jer širinom ponude i rasprostranjenosti registrirane kladionice zadovoljavaju sve potrebe korisnika takvih usluga.

	Legalne aktivnosti	Nelegalne aktivnosti	Ukupno BDV industrije poroka	Udio u BDV-u Hrvatske
Proizvodnja i distribucija alkoholnih pića	1492,6	277,0	1769,6	0,62
Proizvodnja i distribucija proizvoda od duhana	1079,1	297,4	1376,6	0,48
Djelatnost kockanja i klađenja	1221,6		1221,6	0,43
Prostitucija		910,5	910,5	0,32
Proizvodnja i distribucija droga		925,3	925,3	0,32
Ukupno	3793,4	2410,2	6203,6	2,17

Osim informacija o djelatnostima, Tablica 12 prikazuje i strukturu industrije poroka prema statusu legalnosti industrije poroka (legalno ili nelegalno) kao postotak BDV-a Hrvatske. Vidi se da su industrije proizvodnje i distribucije droga te prostitucija potpuno zakonski ilegalne. Djelatnost kockanja i klađenja gotovo je potpuno legalizirana. U djelatnosti proizvodnje i distribucije proizvoda od duhana znatnije je prisutan udio ilegalnih aktivnosti nego u djelatnosti proizvodnje i distribucije alkoholnih pića.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Industrija poroka obuhvaća proizvodnju i distribuciju alkoholnih pića, duhana te djelatnost klađenja, odnosno prostituciju i drogu te čini znatan dio hrvatskoga gospodarstva. U razdoblju recesije udio BDV-a industrije poroka iznosio je 2,17% BDV-a, odnosno 6,2 milijardi kuna u godini. Industrija poroka u Hrvatskoj zapošljava 22,5 tisuća ljudi i zaposlenost u toj industriji, za razliku od zaposlenosti u ostatku gospodarstva, raste u recesiji.

Najvažnija je u okviru industrije poroka djelatnost proizvodnje i distribucije alkoholnih pića, koja čini udio od 0,62% BDV-a u Hrvatskoj. Potom slijedi proizvodnja i distribucija proizvoda od duhana (0,48%), čiji se udio smanjuje s liberalizacijom tržišta i padom domaće proizvodnje. Potom slijedi djelatnost kockanja i klađenja (0,43%), prostitucija (0,32%) te proizvodnja i distribucija droge (0,32%). Zaključno, industri-

ja poroka pokazala je otpornost na recesijska kretanja te je njezin udio u gospodarstvu tijekom recesije blago povećan. To oslikava karakter dobara u industriji poroka jer je potražnja uglavnom neelastična. Riječ je o promjeni potrošačkih navika, jer ljudi izdvajaju više za takve vrste dobara usprkos pojačanom oporezivanju tih dobara radi konsolidiranja javnih financija.

Udio legalnih aktivnosti u industriji poroka veći je nego udio ilegalnih aktivnosti, jer su samo dvije djelatnosti u industriji poroka u Hrvatskoj ilegalne – droga i prostitucija – dok se ostale smatraju legalnima. Trendovi upućuju na činjenicu da se povećava udio nelegalnih aktivnosti u proizvodnji i distribuciji alkohola, dok se kod duhanskih prerađevina primjećuje smanjivanje nelegalnih aktivnosti kod distribucije cigareta, ali se povećava tijekom recesije udio nelegalnoga šverca duhana zbog osjetnih cjenovnih razlika u odnosu na cigarete, a i liberalizacije tržišta. Imajući na umu otpornost industrije poroka na smanjivanje ukupne domaće potražnje, ilegalna konkurencija u recesiji predstavlja dodatni pritisak i negativno utječe na rezultate poslovanja legalnoga dijela gospodarstva.

Analizirani su ekonomski učinci ostvarivanja prihoda i dodane vrijednosti u industriji poroka. Nastali društveni troškovi, poput zdravstvenih troškova i brojnih ostalih troškova, nisu analizirani, tako da nije poznat tzv. neto ukupni učinak na društveno blagostanje. U daljnjim istraživanjima trebalo bi istražiti društvene troškove konzumiranja dobara industrije poroka, odnosno proučiti pojedine ekonomske aspekte poslovanja. To su ponašanje dionica na burzi takvih kompanija u odnosu na ostale dionice, praksa nagrađivanja menadžmenta u takvim kompanijama, postojanje premije rizika, ali i dohodovne premije za zaposlene u industriji poroka. Nadalje, trebalo bi istražiti regionalne aspekte industrije poroka i utjecaj ulaska Hrvatske u Europsku uniju na promjenu tokova ilegalnih aktivnosti uslijed novoga graničnog režima. Dobivene rezultate trebalo bi usporediti s istovjetnim istraživanjima za zemlje u okružju, posebice zemlje jugoistočne Europe. Ograničenja u istraživanju odnose se na raspoloživost i pouzdanost podataka te nepostojanje ujednačene europske metodologije za anketna istraživanja o ilegalnim aktivnostima.

BILJEŠKE

¹ Eng. *sin* – grijeh, porok

² Nacionalna klasifikacija djelatnosti NKD 2007 usklađena je s europskim standardima i odgovara NACE rev. 2 klasifikaciji, koja se primjenjuje za zemlje EU-a. U zadnjih dvadeset godina klasifikacijska struktura značajnije se promijenila tek u 2006., otkako je na snazi NACE rev. 2.

³ Podatak o BDV-u iz nacionalnih računa raspoloživ je na razini odjeljaka te je, primjerice, za industriju pića (C11 prema NKD 2007 klasifi-

kaciji) BDV preuzet iz nacionalnih računa (priopćenje DZS: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2014/12-01-05_01_2014.htm). Najdetaljnija razina podataka o poslovanju poduzetnika raspoloživa je iz strukturnih poslovnih statistika (Internetska stranica DZS: http://www.dzs.hr/App/PXWeb/PXWebHrv/Menu.aspx?px_type=PX&px_db=Strukturine+poslovne+statistike&px_language=hr&rxid=fc9d580f-2229-4982-a72c-cdd3e96307d3). Podaci o udjelu odgovarajućih djelatnosti C1101, C1102, C1103, C1104 i C1105 u ukupnim rezultatima poslovanja za djelatnost C11 korišteni za njihovu procjenu BDV-a.

⁴ *Narodne novine* 171/2001, 87/2002, 163/2003, 141/2004, 40/2007, 149/2009, 84/2011, 80/2013 – u čl. 2 st. 1 t. 1.

⁵ Popis droga, psihotropnih tvari i biljaka iz kojih se može dobiti droga te tvari koje se mogu uporabiti za izradbu droga. *Narodne novine* 50/2009, 2/2010, 19/2011.

⁶ Usmjerenost na ponudu i potražnju crnoga tržišta droga sadržana je u Nacionalnoj strategiji suzbijanja zlouporabe droga u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2012. do 2017. godine. *Narodne novine* 122/2012.

⁷ Internetska stranica MUP-a RH <http://www.mup.hr/10.aspx>

⁸ Prema nekim procjenama, uspije li policija suzbiti da 10 posto droge dođe do ovisnika, ona se može smatrati uspješnom (Miljuš, 2011, str. 11).

⁹ Postoje razne klasifikacije prostitutki. Jedna od tipologija (Modly, Šuperina i Korajlić, 2008, str. 849-850) jest ona koja dijeli prostitutke na: profesionalne prostitutke, prigodne prostitutke, prostitutke jednoga čovjeka, brakolomne žene, preljubnice.

¹⁰ Profesionalne prostitutke jesu one kojima je prostitucija profesija ili posao koji kontinuirano (svakodnevno) obavljaju te u pravilu nemaju drugoga zaposlenja ili legalnog izvora prihoda. Prigodne prostitutke jesu one koje u pravilu imaju zakonit posao ili izvor prihoda, a prostitucija im služi kao dodatni ili alternativni izvor zarade te se prostituiraju povremeno, u određenim prilikama, i diskontinuirano – u ograničenim vremenskim razdobljima. U prigodne, osim "običnih" žena i studentica, svrstavaju se i one "elitne" (manekenke, modeli, hostese, starlete, posebno atraktivne studentice i žene).

¹¹ *Narodne novine* 69/1999, 14/2014 – čl. 2.

¹² *Narodne novine* 125/2008, 55/2009, 119/2009, 94/2013 – čl. 2 t. 1.

¹³ *Narodne novine* 22/2013, 32/2013, 81/2013 – čl. 70.

¹⁴ Dostupne podatke bilo je potrebno uvećati/korigirati (za cca 30%) zbog tehničkih nemogućnosti identificiranja oduzetih količina robe u određenom broju slučajeva – policijskih zapljena (slučajevi kada je ilegalna roba nedvojbeno oduzimana, ali količine nisu precizno definirane, odnosno statistički obrađene). Isto se odnosi i na duhan – Tablica 7.

¹⁵ Procjena prihoda od ilegalnih cigareta (po komadu) rađena je na temelju projekcija i analiza strukture maloprodajnih cijena tuzemnih i inozemnih cigareta (po kutiji) koje se ostvaruju na legalnom i crnom tržištu u Hrvatskoj.

¹⁶ *Narodne novine* 22/2013, 32/2013, 81/2013 – čl. 53.

¹⁷ *Narodne novine* 142/2011, 141/2013 – čl. 3 t. 1.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 24 (2015), BR. 2,
STR. 175-196

LOVRINČEVIĆ, Ž.,
MIKULIĆ, D., ORLOVIĆ, A.:
EKONOMSKI ASPEKTI...

¹⁸ *Narodne novine* 96/2003, 25/2009, 22/2011, 55/2011, 82/2013, 14/2014 – čl. 3.

¹⁹ *Narodne novine* 61/2009, 141/2009, 86/2011, 104/2011, 118/2012 – čl. 3 st. 1-2.

²⁰ Dostupno na http://www.pilar.hr/images/stories/dokumenti/elaborati/zlouporaba_sredstava_ovisnosti.pdf (Metoda – anketno ispitivanje; Demografski kontingent – stanovnici Republike Hrvatske u dobi između 15 i 64 godine; Uzorak N = 4756 ispitanika).

LITERATURA

Ahlburg, D. A. i Jensen, E. R. (1998). The economics of the commercial sex industry. U M. Ainsworth, L. Fransen i M. Over (Ur.), *Confronting AIDS: Evidence from the developing world* (str. 147–174). Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. Dostupno na http://www.researchgate.net/publication/255660037_The_economics_of_the_commercial_sex_industry

Bejaković, P. (2009). Tax evasion, state capacity and trust in transitional countries: The case of Croatia. *Društvena istraživanja*, 18(4–5), 787–805.

Buddenberg, D. i Byrd, W. A. (Ur.) (2007). *Afghanistan's drug industry: Structure, functioning, dynamics and implications for counter-narcotics policy*. UNODC and The World Bank. Dostupno na http://www.unodc.org/documents/afghanistan/Counter_Narcotics/Afghanistan_s_Drug_Industry_UNODC_World_Bank.pdf

Cameron, S. (2002). *The economics of sin: Rational choice or no choice at all?* Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.

Castells, M. i Portes, A. (1989). World underneath: The origins, dynamics, effects of the informal economy. U A. Portes, M. Castells i L. Benton (Ur.), *The informal economy: Studies in advanced and less developed countries*. London: The Johns Hopkins University Press.

Cummins, R. A., Woerner, J., Gibson, A., Lai, L., Weinberg, M. i Collard, J. (2008). *Australian unity wellbeing index: Report 19.0 – The wellbeing of Australians: Links with exercise, nicotine and alcohol*. Melbourne: Australian Centre on Quality of Life, School of Psychology, Deakin University. ISBN, 978(1), 74156.

Duyne, P. C. van (2015). The moral relativity pride parade: An introduction. U P. C. van Duyne, A. Maljević, A. Georgios, J. Harvey i K. von Lampe (Ur.), *The relativity of wrongdoing: Corruption, organised crime, fraud and money laundering in perspective*. Oisterwijk: Wolf Legal Publishers (WLP).

Ekonomski institut, Zagreb (2014). *Finalno izvješće o provedenim savjetodavnim uslugama na projektu IPA 2011 pri implementaciji nove metodologije Europskog sustava nacionalnih računa ESA 2010. na područjima: istraživanje i razvoj, vojna oprema i ilegalne aktivnosti*. Ekonomski institut, Zagreb.

Fabozzi, F. J., Ma, K. C. i Oliphant, B. J. (2008), Sin stock returns. *The Journal of Portfolio Management*, 35(1), 82–94. doi:10.3905/JPM.2008.35.1.82

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 24 (2015), BR. 2,
STR. 175-196

LOVRINČEVIĆ, Ž.,
MIKULIĆ, D., ORLOVIĆ, A.:
EKONOMSKI ASPEKTI...

Feige, E. L. (1990). Defining and estimating underground and informal economies: The new institutional approach. *World Development*, 18(7), 989–1002. doi:10.1016/0305-750X(90)90081-8

Glavak Tkalić, R., Miletić, G., Maričić, J. i Wertag, A. (2012). *Zlouporaba sredstava ovisnosti u općoj populaciji Republike Hrvatske: istraživačko izvješće*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar i Ured za suzbijanje zlouporabe droga Vlade Republike Hrvatske. Dostupno na http://www.pilar.hr/images/stories/dokumenti/elaborati/zlouporaba_sredstava_ovisnosti.pdf

Grgić, I., Guguč, J. i Zrakić, M. (2011). Samodostatnost Republike Hrvatske u proizvodnji grožđa i vina. *Agronomski glasnik – glasilo Hrvatskog agronomskog društva*, 73(3), 113–124.

Haavio, M. i Kotakorpi, K. (2010). The political economy of sin taxes. *European Economic Review*, 55(4), 575–594. doi:10.1016/j.eurocorev.2010.06.002

Internetska stranica MUP-a RH <http://www.mup.hr/10.aspx>

Kaliterna Lipovčan, Lj., Brkljačić, T. i Tadić, M. (2013). Tobacco consumption, alcohol intake frequency and quality of life: Results from a nationally representative Croatian sample study. *Društvena istraživanja*, 22(4), 627–649. doi:10.5559/di.22.4.04

Lovrinčević, Ž., Mikulić, D. i Galić Nagyszombaty, A. (2011). Unofficial economy in Croatia and the impact of the economic recession on the unofficial economy. U Grčić i sur. (Ur.), *Challenges of Europe: Growth and competitiveness – Reversing the trends* (str. 479–508). Split: Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet.

Lovrinčević, Ž., Mikulić, D. i Galić Nagyszombaty, A. (2013). Is GDP an appropriate indicator of sustainable economic development? *Ekonomski pregled*, 64(5), 474–493.

Miljuš, D. (2011). Rat protiv narkomanske mafije – Na zajedničkom udaru policija Jugoistočne Europe. *CSO – časopis za menadžment sigurnosti*, 3, 6–11.

Modly, D., Šuperina, M. i Korajlić, N. (2008). *Rječnik kriminalistike*. Zagreb: Strukovna udruga kriminalista.

Nacionalna strategija suzbijanja zlouporabe droga u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2012. do 2017. godine. *Narodne novine*, 122/2012.

Nastav, B. i Bojnec, Š. (2007). The shadow economy in Bosnia and Herzegovina, Croatia, and Slovenia: The labor approach. *Eastern European Economics*, 45(1), 29–58. doi:10.2753/EEE0012-8775450102

Nghiem, N., Wilson, N., Genç, M. i Blakely, T. (2013). Understanding price elasticities to inform public health research and intervention studies: Key issues. *American Journal of Public Health*, 103(11), 1954–1961. doi:10.2105/AJPH.2013.301337

Novak, J. i Bilinski, P. (2014). Social stigma and executive remuneration: The compensation premium in 'sin' industries. Dostupno na SSRN: <http://ssrn.com/abstract=2470393> ili doi:10.2139/ssrn.2470393

Pavišić, B., Grozdanić, V. i Veić, P. (2007). *Komentar Kaznenog zakona*. Zagreb: Narodne novine.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 24 (2015), BR. 2,
STR. 175-196

LOVRINČEVIĆ, Ž.,
MIKULIĆ, D., ORLOVIĆ, A.:
EKONOMSKI ASPEKTI...

Popis droga, psihotropnih tvari i biljaka iz kojih se može dobiti droga te tvari koje se mogu uporabiti za izradu droga. *Narodne novine* 50/2009, 2/2010, 19/2011.

Pravilnik o jakim alkoholnim pićima. *Narodne novine* 61/2009, 141/2009, 86/2011, 104/2011, 118/2012.

Pravilnik o pivu. *Narodne novine* 142/2011, 141/2013.

Rivera, J. P. R. i Reyes, P. O. (2012). Assessing the economic contribution of sin industries to the Philippine economy: The dilemma between macroeconomic growth and microeconomic welfare. U *International Journal of Management and Business Studies* 09/2012 (str. 1–17). Chandigarh, India: Cosmic Journals. Dostupno na http://www.iioa.org/conferences/20th/papers/files/821_20120229010_IIOA2012-Rivera%26Reyes-SinIndustriesinthePhilippines.pdf

Romer, D. (1984). The theory of social custom: A modification and some extensions. *Quarterly Journal of Economics*, 99(4), 717–727. doi:10.2307/1883122

Sakoman, S. (2008). Društvo bez droge? Hrvatska nacionalna strategija. U V. Šakić (Ur.), *Biblioteka Studije – Knjiga 5*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar. Dostupno na http://www.pilar.hr/images/stories/dokumenti/studije/5_3/drustvo_bez_droge_3izd.pdf

Schneider, F. i Enste, D. H. (2013). *The shadow economy, international survey*, drugo izdanje. New York: Cambridge University Press.

Shapland, J. i Ponsaers, P. (2009). Potential effects of national policies on the informal economy. U J. Shapland i P. Ponsaers (Ur.), *The informal economy and connections with organised crime: The impact of national social and economic policies* (str. 1–22). The Hague: BJu Legal Publishers.

Singer, M. (2008). Drugs and development: The global impact of drug use and trafficking on social and economic development. *International Journal of Drug Policy*, 19(6), 467–478. doi:10.1016/j.drugpo.2006.12.007 Dostupno na: http://www.researchgate.net/publication/23502494_Drugs_and_development_the_global_impact_of_drug_use_and_trafficking_on_social_and_economic_development

Švaljek, S. i Budak, J. (2014). The structure of public spending on drug policy in Croatia: What are the priorities? *Društvena istraživanja*, 23(3), 407–425. doi:10.5559/di.23.3.02

Thoumi, F. E. (2002). Illegal drugs in Colombia: From illegal economic boom to social crisis. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 582, 102–116. Cross-National Drug Policy. Dostupno na <http://www.jstor.org/discover/10.2307/1049737?uid=3738200&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21104624502593>

Zakon o duhanu. *Narodne novine*, 69/1999, 14/2014.

Zakon o ograničavanju uporabe duhanskih proizvoda. *Narodne novine*, 125/2008, 55/2009, 119/2009, 94/2013.

Zakon o suzbijanju zlouporabe droga. *Narodne novine*, 171/2001, 87/2002, 163/2003, 141/2004, 40/2007, 149/2009, 84/2011, 80/2013.

Zakon o trošarinama. *Narodne novine*, 22/2013, 32/2013, 81/2013.

Zakon o vinu. *Narodne novine*, 96/2003, 25/2009, 22/2011, 55/2011, 82/2013, 14/2014.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 24 (2015), BR. 2,
STR. 175-196

LOVRINČEVIĆ, Ž.,
MIKULIĆ, D., ORLOVIĆ, A.:
EKONOMSKI ASPEKTI...

Economic Aspects of Sin Industry in Croatia

Željko LOVRINČEVIĆ, Davor MIKULIĆ
Institute of Economics, Zagreb

Ante ORLOVIĆ
Police College, Zagreb

The aim of this paper is the analysis of the so-called sin industry in Croatia, during the 2008–2013 recession period. The sin industry in Croatia demonstrates resilience to recession by increasing its share in the economy. The share of the sin industry in the Croatian gross domestic product hovers around 2.17%, reaching 6.2 billion kuna. The most significant part of the sin industry is the manufacture and distribution of alcoholic beverages, followed by the manufacture of tobacco products and gambling activities. Less important, although still significant, are illegal activities such as prostitution and drug production and distribution. The sin industry consists of the so-called illegal and legal part. The illegal part accounts for 0.84% of the economy or 3.3 billion kuna. At the same time, the sin industry provides 22.5 thousand jobs, with a rising trend within the total employment in the period of recession (+15.6%).

Keywords: sin industry, illegal economy, Croatia